

A legboldogabb ország a statisztika tükrében

Milan Lučić: Položaj i prava manjina a Vojvodini. Pokrajinski sekretarijat za informacije, Novi Sad, 1993.

A szerb történetírás újra a brosúrák korát éli. Balkáni öröksége folytán a történelmi gondolkodás - és vele együtt a nemzettudat - újra, századunk során immár harmadízben, a politikai célokhoz és indítékokhoz keres argumentumokat, és gyárt legitimáló elméleteket. 1918-at követően Jugoszlávia „történetiségének” igazolására a pánszlávizmus mindenkor frissítő mámorától áthatva s az illír mozgalom történelmi jelentőségének akkoriban természetes túlméretezésétől vezérelve különböző eredetű nézetek egybekovácsolásával a délszláv népeknek önmagukkal is el kellett hitetni történelmi küldetésük beteljesülésének egyébként „megérdemelt” nagy pillanatát. S hogy ennek súlya is legyen, brosúrák és sebtében gyártott tankönyvek tömkelege született rövid pár év leforgása alatt. A történetírás műhelyeiben akkoriban fedezték fel a Szent István-i Magyarországtól elcsatolt déli területek-Bács-Bodrog, Szerém és Torontál vármegyék-ösi szláv jellegét, s az „ösi elsőbbség”-en túl, érveik sorában ott szerepelt Cserni Jován dicsőséges szerb fejedelemségének magasztalása is. A történetírókat persze az sem zavarta, hogy a Hunyadiak udvarában szolgáló lovászlágényből előrelépő haramiavezér császársága igen rövid ideig, még három évig sem tartott, hiszen miután 1526-ban, a török seregek által kifosztott, felégetett és elpusztított területeket rablócsapatával még egyszer végigrabolta, Török Bálint 1529-ben a Zenta melletti Tornyoson elfogta és kivégezte. Ez persze mellékes epizódnak számított, és számít ma is, a vidék akkori „szerb uralkodója” méltónak bizonyult arra, hogy életnagyságú szobrát Szabadka város főterén újra felállítsák. Nem kevésbé heves érveléssel használták fel az ősiség bizonyításához az 1850 és 1861 között létezett s a bécsi udvar által patronált szerb vajdaság majdnem-létét is, a kifejezetten feudális gondolkodásban oly nagy szerepet játszó elsőbbség és az elsőbbségből eredő kizárólagosság bizonyítására. Ez a felettébb felszínes érvrendszer - mely mégis közel másfél évezred területtörténeti jussához szolgáltat argumentumokat - lényegét tekintve változatlanul ma is elevenen él, és ami ennél jóval meglepőbb, a szerb nemzeti önismereten belül hatalmas erővel hat. Némi módosítással, de a lényegét tekintve változatlanul ihlető forrása maradt ez az 1945 utáni évtizedek brosúráinak is, amikor már az ősiségen túl a demokratikus együttélésre és az internacionalista testvériesülésre is komoly hangsúlyt kellett fektetni. A kommunizmus éveiben a nemzeti kizárólagosság kevésbé volt hangsúlyozott, deklaratív jellege a háttérbe szorult, a joggyakorlatban és a jugoszláv társadalom szervezettségében azonban mindvégig meghatározó szerepet játszott, minősített, és megőrizte determináló erejét.

Az 1991 óta zajló és egyre tragikusabb harmadik balkáni háború előkészítésében és ideológiai megindoklásában újra nagy szerephez jutott a szerb történelmi gondolkodásban - s így a történetírásban is - az ősiség elve. S mert háborús ideológiáról van szó, társul hozzá s jelentősen átszínezi a nemzeti felsőbbrendűség tudata. A küldetéstudat gyakorlati megjelenése viszont már olyan szélsőséges formákat ölt, mint az etnikai tisztogatás és a nemzeti gettók létrehozása. A nemzeti érdek a történetírást is újfenn csatarendbe állítja; feladatául szabja - mint ahogyan az minden hasonló esetben az agresszió igazolásakor kötelezővé vált -, hogy legyen visszamenőleges hatállyal is ideológiai alapja a *nemzeti érdekek* érvényesítésének. S mert a historiográfia az első pillanattól kezdve a szerb politika szolgálatába szegődött - az sem kizárt, hogy egyenesen a szülője volt -, nem tehet mást, elvégzi feladatát. De mert a történetírás mint műfaj nehezen korrumpálható, erkölcsstelenségre csak ponyva-változatában, a brosúrák formanyelvén képes. Ezzel magyarázható a szeminárium-műfaj eluralkodása a szerb történetírásban. S hogy a cselédnek is lehet szolgálója, bizonyítja ezt a térképészet, a kartográfia újabb felvirágzása.

Milan Lučić, volt vajdasági tartományi tájékoztatási titkár 1993 januárjában *A kisebbségek helyzete és jogai a Vajdaságban* címmel brosrút jelentetett meg annak bizonyítására, hogy minden külföldi híreszteléssel ellentétben a volt tartomány területén élő, nem kevesebb, mint huszonhat nemzet fiai és lányai békében, szeretetben, tisztességben és ami a legfontosabb, a legtökéletesebb egyenjogúságban élnek. Persze egy brosrúra nem íródhat huszonhat nemzet történelmi igényeinek megfelelően, ezért, a szempontok egy kicsit eltolódnak, s főleg a magyarság kiváltságos helyzetének részletezésére szorítkoznak, bizonyítva egyszersmind azt is, hogy hasonló módon kiváló a helyzete a szlovák, a román, a ruszin és a horvát nemzethez tartozó közösségnek is. Milan Lučić lendületesen „érvel”, számokat, adatokat, táblázatokat és statisztikai kimutatásokat vonultat fel. Érvrendszere kettős talapzatú; egyrészt nagy előszeretettel idézi az 1990-ben elfogadott Szerb Alkotmány azon paragrafusát, mely kimondja: Szerbia a területén élő polgárok demokratikus köztársasága, szemben a horvát és a szlovén alkotmánnyal, mely az etnicitás elvét érvényesíti (s ebben van is némi igazság!), másrészt mint történelmi tény állapítja meg: „a Vajdaság etnikai összetétele a 20. század elején vált véglegessé, s azóta lényegesen nem változott”.

Csakhogy a valóság egészen más. Azok az adatok, amelyeket közöl, messzemenően valótlanok, illetve eleve manipulatívak. Megtévesztő mindenekelőtt az, hogy ő csak az 1921-es - az első jugoszláv -és az 1991-es népszámlálási adatokat veszi figyelembe, s ebből vonja le következtetéseit. Statisztikája szerint 1921-ben „körülbelül” 700 000 szerbhorvát nemzetiségű, 372 099 magyar, 69 245 román és 60 312 cseh, illetve szlovák nemzetiségű lakos élt. 1991-ben a kimutatások szerint 340 946 magyar, 38 832 román és 63 312 szlovák lakost tartottak nyilván. Ebből „szemmel látható, hogy Vajdaság lakosainak nemzetiségi összetétele lényegében nem változott, nem volt tehát sem etnikai tisztogatás, sem asszimilációs törekvés, szó sincs a jogoknak olyan csorbitásáról, ami a nemzeti kisebbségek létét és fennmaradását veszélyeztette volna.” Ezzel szemben a megbízható statisztikai kimutatások szerint 1921-ben a Vajdaság területén 335 905 német nemzetiségű polgár is élt - amiről Milan Lučić mélyen hallgat -, számuk még 1941-ben is 332 220 volt, 1981-ben azonban már mindössze 7 177-en vallották magukat németnek. A hiányzó 325 000 ember a brosrú írójának állításaival szemben igenis „etnikai tisztogatás” áldozata lett, 1944-1945-ben vagy kivégezték őket, vagy elmenekültek szülőföldjükről. Az 1921-es népszámláláskor kimutatott „körülbelül” 700 000 szerbhorvát lakossal szemben 1991-ben 1 151 353 szerbet és 74 226 horvátot tarthattak nyilván. A hetven évvel korábbinak majdnem a dupláját! Az adatok önmagukért beszélnek: a hetven év során igenis volt etnikai tisztogatás, volt betelepítés, s nagyon hatásosan érvényesült a tartomány etnikai összetételének erőszakos megváltoztatására irányuló állampolitika!

1921-ben a Vajdaságban Lučić szerint 372 099 magyar élt (a megbízható adatok szerint 371 013), 1991-ben pedig 340 946. A propagandaanyag szerint ezen a téren sem történt „lényeges” változás. A valóság ezzel szemben pedig a következő: 1941-ben a Vajdaságban 456 770 magyar élt, és számuk 1961-ben is 442 560 volt. Alakult pedig úgy, hogy 1944 őszén a legvisszafogottabb becslések szerint is - amit újabban a tudományos kutatások is alátámasztani látszanak - több mint 20 000 magyart kivégeztek! Akkor, amikor a 32_5 000 német lakos is „eltűnt”. Helyükre százezrével érkeztek a szerbiai, montenegrói és boszniai telepések. Úgy van ez, mint a népmesében: csak egyetlen „csoda” létezik, a többi annak logikus következménye. Lučić propagandakiadványában is csak egyetlen valótlan állítás van -nevezetesen, hogy nem változtatták meg Vajdaság etnikai összetételét-, minden további ennek logikus következménye. A tartomány nem szerb etnikumú nemzeti közösségeinek asszimilálása, életkörülményeik ellehetetlenítése az állampolitikai gyakorlat szerves része, rövid és hosszú távú célja volt. Lehet hivatkozni az anyanyelvű oktatás legkülönbözőbb számszerű adataira, lehet dicsérni a lap- és könyvkiadás különböző mutatóit, ki lehet mutatni percekre lebontva a nem szerb nemzeti közösségek anyanyelvű műsorát a rádióban és a

televízióban, mindez a lényegen mit sem változtat. 1961 és 1991 között, az eltelt harminc év során nem tűnt volna el 101 614 magyar, ha nem érezte volna jövőjét kilátástalannak, ha nem érték volna atrocitások, ha nem lett volna kiszolgáltatva az állampolitika asszimilációs kényszereinek. Hogy van-e elegendő iskola, könyvtár, művelődési intézmény, hogy elfogadható-e a lap- és a könyvkiadás, hogy van-e mód a nemzeti közösségek azonosságtudatának megőrzésére, hogy van-e perspektíva egyén, család és közösség előtt, azt csak a nemzeti közösségekhez tartozók tudják teljes hitelt érdemlő módon megmondani. A hivatalos statisztika erre nem alkalmas.

Hogy reményteljesebb időkben mit jelentett Bácska, Bánát-egy időben Baranya - és Szerémség az ott élők számára, arra irodalmi példák tucatját lehetne idézni. Herceg János, a kisebbségi lét traumájából ocsúdó s a maga értékeit kereső közösség nevében 1938-ban *Cél és vallomás* című írásában így fogalmazott: „Ez a Vajdaság egy külön világ, szerbek, magyarok és németek jól megférhetnének itt, ha a nép példáját követnék. Mert ebből kell kinőni, ha nem is ezer, de legalább száz intellektüelnek, s ez elég lesz vajdasági kultúránk kialakítására és fenntartására.” Nem véletlen, hogy a kor tanúja, napjaink kétségbeejtő valóságának részese, komor számvetésre kényszerül. Németh István az újvidéki temetőket járva így fogalmaz: „...eltöpreng azokról az időkről, amikor a város minden felekezetének külön temetője volt. Külön a katolikusoknak és a pravoszlávoknak, külön a ruszinoknak és a zsidóknak, külön, a reformátusoknak és az evangélikusoknak, még ha ez az utóbbi egyazon kertben volt is. Feltehetően volt temetőjük az örményeknek és valószínűleg a görög katolikusoknak is, és a többi felekezetnek. Mert számtalan felekezet élt itt együtt ebben a háromnevű városban, tisztelve egymás hitét, nyelvét és szokásait, de amikor meghaltak, vitték mindegyiket a maga sírkertjébe, ezt abban a régi világban még meg lehetett csinálni, mert a sok magyar, szerb, német, zsidó, örmény, ruszin, szlovák, horvát együttréve se tette ki a jelenlegi lakosság egynegyedét sem, amikor még összesen alig voltak többen, mint most a menekültek száma városunkban.” S hogy így alakult, a mögött a hosszú évtizedek államnemzeti türelmetlenségének ténye búvik meg a maga teljes drasztikumában. Hamis tényekkel, valótlán statisztikai adatokkal ezen szépíteni mit sem lehet. A jelenlegi délszláv háború etnikai tisztogatásainak a történelem során voltak előzményei, s a Vajdaságban - csakúgy, mint ma Boszniában - nemzeti közösségek tűntek el vagy fogyatkoztak meg.

Szám Attila, a „tudóstárs” Milan Lučić könyvét méltatva hangsúlyozza: nagy érdeme, hogy a világ számára reális képet ad Jugoszlávia, Szerbia és ezen belül a Vajdaság nemzetiségi politikájáról. És - teszi hozzá a helyzet ismerője - a háborús propaganda korszerű működéséről is.

Mák Ferenc